

онтологическое самопостижение человека в мире, элитарность и самоосуществление (достижение счастья) личности.

Ключевые слова: развитие личности, смысл, Г. С. Сковорода.

Tkachenko L. The meaning of personality development in the heritage by G.Skovoroda: Educational and pedagogical aspects.

The author reveals the meaning of pedagogical ideas of personal development in the heritage of G.Skovoroda in educational and pedagogical plane. The author outlined these components as ontological self-comprehension of man in the world, elitism and self-realization (the achievement of happiness) of the individual.

Keywords: personal development, meaning, G. Skovoroda.

Томенчук С. П.

Івано-Франківський державний коледж технологій та бізнесу

РОЛЬ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

У статті розкривається роль креативних здібностей у формуванні фахової компетентності майбутніх вчителів. Особлива увага приділяється креативним здібностям майбутніх вчителів природничо-математичних дисциплін загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: креативні здібності, майбутні вчителі природничо-математичних дисциплін.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються вагомі соціальні та економічні перетворення. Прискорений розвиток науково-технічного прогресу наклав свій відбиток і на всі сфери діяльності людини. Процес перетворення науки в безпосередню виробничу силу змінив характер творчості: вона стала набувати більш масового характеру. В зв'язку з цим висувуються підвищені вимоги до рівня творчих здібностей особистості, яка вміє самостійно вирішувати різноманітні завдання, які виникають в процесі її професійної діяльності.

Практика свідчить, що у професійній діяльності більшості вчителів переважає установка на традиційність, що обмежує і збіднює діапазон виявлення та розвитку їх творчих задатків. Подолання вказаних деформацій, можливе шляхом розвитку креативних здібностей вчителів.

Проте, не зважаючи на наявність в досліджуваній галузі ряду цінних робіт (М. Мусійчук "Педагогічні умови ефективності розвитку творчих здібностей", О. Пилишук "Розвиток креативності як компонент професійної компетентності студентів" та ін.), проблема розвитку креативних здібностей вчителів природничо-математичних дисциплін загальноосвітньої школи не розроблена з достатньою повнотою, не розкрито роль креативних здібностей у формуванні професійної компетентності вчителя, залишаються нез'ясованими чимало теоретичних і практичних питань.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що в наукових працях вітчизняних та зарубіжних дослідників знайшла – відображення проблематика професійної підготовки та вимог до сучасного вчителя. Серед них Ф. Гоноболін, В. Гриньова, Р. Гуревич, В. Кремень, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, І. Підласий, М. Сметанський та ін.

Проблемам розвитку професійної компетентності вчителя присвячені роботи О. Абдуліної, Ю. Бабанського, Н. Бібік, В. Бондаря, А. Вербицького, І. Ісаєва, Б. Єсіпова, А. Коломієць, І. Лернера, А. Маркової, О. Пометун, А. Хуторського та ін. Дослідженню

креативності як феномену мислення та творчої здібності особистості присвятили свої праці Г. Айзенк, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Р. Стернберг, Е. Торренс.

Мета статті. Розкрити роль креативних здібностей у формуванні професійної компетентності вчителів природничо-математичних дисциплін загальноосвітньої школи.

Основний виклад матеріалу. На кожному конкретному етапі розвитку суспільства домінують певні орієнтири, які задають напрями у розв'язанні нагальних проблем розвитку освіти. Нині такими орієнтирами є творчий підхід до педагогічної діяльності.

При висвітленні зазначеної проблеми нами окреслено такі завдання:

– з'ясувати основні принципи формування професійної компетентності вчителів природничо-математичних дисциплін загальноосвітньої школи;

– визначити роль креативності як одного із чинників професійної компетентності молодих педагогів;

– сформулювати психолого-педагогічні засади розвитку креативності вчителів природничо-математичних дисциплін загальноосвітньої школи на етапі навчання у ВНЗ.

Оскільки видів компетентностей є дуже багато, вчені намагаються певним чином класифікувати їх. Розкриття сутності проблеми розпочнемо з аналізу основних дефініцій – “компетенція” і “компетентність”. Відомі російські вчені А. Хуторський та В. Краєвський диференціювали ці поняття. Так, наприклад, виділяють такі інваріанти терміну “компетентність”: професійна, педагогічна, психологічна, комунікативна, управлінська тощо.

Структура професійної компетентності, у свою чергу, включає спеціальну, методичну та психолого-педагогічну складові, які тісно взаємодіють та взаємодоповнюють одна одну.

Освітні компетенції науковці структурують таким чином:

– ключові (надпредметні), які визначаються, як здатність людини здійснювати різні види діяльності;

– галузеві (загальнопредметні) (набуваються упродовж вивчення змісту того чи іншого предмета (освітньої галузі));

– предметні (формуються при вивченні певного предмета) [1, с. 126].

Виходячи з того, що в перекладі з латинської мови слово “comprtentia” означає коло питань, з якими людина добре обізнана, має певний досвід, – компетентність у певній галузі трактується як “володіння відповідними знаннями й здібностями, які дозволяють ґрунтовно судити про цю галузь і ефективно діяти в ній” [2, с. 129], тобто компетентність учителя є результатом набуття компетенції.

Поняття “професійна компетентність” вчителя у науковій літературі висвітлюється ширше як знання, уміння і навички і не є їхньою сумою, бо включає в себе всі сторони діяльності педагога: знаннєву, операційно-технологічну, цінно-мотиваційну. Більшість дослідників під терміном “компетентність” розуміють складну інтегровану якість особистості, що дозволяє людині здійснювати діяльність в цілому.

Узагальнення досвіду вітчизняних і зарубіжних досліджень привело до такого розуміння цього терміна: компетентність – це інтегральна характеристика особистості, яка визначає її здатність вирішувати проблеми та типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду. Компетентність – це синтез знань, умінь і навичок, емоційно-ціннісного ставлення та розгорнутої (у даному випадку – професійної) рефлексії.

Таким чином, професійна компетентність вчителя – це здатність педагога до ефективного здійснення своєї професійної діяльності, володіння необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості вчителя як носія визначних цінностей, ідеалів та педагогічної свідомості.

Учені (Є. Мисечко, Л. Астахова) зазначають, що при формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя потрібно акцентувати увагу не лише на

загальнодидактичних принципах (науковості, систематичності, послідовності, наступності, перспективності, зв'язку теорії з практикою, наочності, доступності, свідомості та ін.), але й на спеціальних дидактичних принципах: принцип пріоритетної фундаментальної підготовки (фундаментальності), принцип професійної спрямованості навчально-виховного процесу, принцип єдності навчальної та дослідницької роботи та програмно-цільовий принцип. Важливо, щоб зазначені принципи зтілювалися у вузівську практику не послідовно, один за одним, а фронтально, одночасно, органічно.

Беручи до уваги специфіку педагогічної діяльності вчителів природничо-математичних дисциплін загальноосвітньої школи, то узагальнену модель їх професійної компетентності, можна представити у вигляді 3-х взаємопов'язаних компонентів: предметна, психологічна і методична компетентність. У сукупності вони характеризують рівень знань з фахових дисциплін (математики, фізики, біології, хімії), знання вікових та індивідуальних особливостей школярів, володіння сучасними освітніми технологіями. Становлення фахової компетентності педагога неможливе без розвитку спеціальних здібностей, знань та вмінь, але не менш важливою умовою у цьому багатогранному процесі є розвиток його креативності, яку професор С. Сисоєва розглядає як основу творчої діяльності й активності вчителя.

Психологічний словник визначає, що творча особистість виникає лише внаслідок наявності у неї “здібностей, мотивів, знань і вмінь” завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю”. Серед характерологічних особливостей творчої особистості виділяють: відхилення від шаблону; оригінальність; ініціативність; наполегливість; високу самоорганізацію; працездатність.

Професіоналізм вчителя природничо-математичних дисциплін загальноосвітньої школи, як психологічна та особистісна складова характеризується не лише професійно значущими якостями (працелюбність, працездатність, дисциплінованість, відповідальність, уміння поставити мету, організованість, наполегливість, толерантність, об'єктивність, гуманізм тощо), але й мистецтвом постановки й вирішення професійних завдань, особливим розумінням дійсності в цілому та складних ситуацій професійної діяльності [3, 5].

Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури дає підстави стверджувати про наявність різних підходів до трактування категорії «креативних здібностей”. Так, з точки зору філософії креативність – це особлива створювальна форма знань, що є ідеальним об'єктом дослідження її внутрішніх законів, у відповідності до яких людина творить і створює світ.

У психологічних дослідженнях креативних здібностей базовим поняттям є “здібності”, вони розглядаються в психології як складне синтетичне утворення, яке включає ряд якостей, без яких людина не може бути здатна до будь-якої діяльності, і властивостей, які лише в процесі певним чином організованої діяльності виробляються.

З точки зору педагогіки – креативні здібності – це системне, складно організоване явище, що має ієрархічну структуру. Кожна із сфер, представлених у зазначених нами підходах, входить в цю систему і враховує чотири основних аспекти дослідження креативності: креативний процес; креативний продукт; креативна особистість; креативне середовище (яке формує вимоги до продукту творчості).

Найбільш чітке визначення здібностей, їх основні ознаки та чинники розвитку, сформульовано Б. М. Тепловим, який виділяє три основні характеристики здібностей як індивідуально-психологічних особливостей людини:

- вони становлять основу відмінностей однієї людини від іншої;
- визначають успішність виконання будь-якої діяльності або багатьох її видів;
- їх не можна зводити до наявних знань, умінь та навичок. Але вони можуть пояснити легкість і швидкість їх набуття.

Тут необхідно зауважити, що між здібностями і знаннями та уміннями існує тісний діалектичний зв'язок: для оволодіння знаннями завжди потрібні певні здібності, а сам

процес формування останніх передбачає засвоєння адекватних знань і вмінь. Ось чому здібності не тільки проявляються, а й формуються у діяльності. Крім цього, розвиток креативних здібностей пов'язаний із виникненням у людини інтересу: чим більше її приваблює певна діяльність і чим активніше вона її виконує, тим відчутніше це позначається на актуальних здібностях. Адже, як зазначає академік Г. Костюк, здібності людини виявляються в тому, як вона використовує наявні у неї знання і набуває нових знань, умінь і навичок, необхідних для розв'язання тих завдань, що ставить перед нею життя.

Вивчення стану розвитку креативних здібностей вчителів природничо-математичного циклу загальноосвітніх шкіл та їх вплив на професійну компетентність показали, що креативний розвиток педагогів є процесом більш багатограним, ніж удосконалення професійних знань, умінь та навичок. На нашу думку, ототожнення вказаних процесів є однією з причин наявності суперечностей:

– між реальним рівнем розвитку креативних здібностей у більшості вчителів і запитами сучасної школи до фахових компетенції, які обов'язково включають в свій склад творчі педагогічні здібності;

– між постійним оновленням та розширенням обсягів професійно-педагогічної інформації та джерел її одержання для сучасного вчителя і недостатньо ефективною самостійною творчо-інноваційною діяльністю;

– між застарілими критеріями оцінювання роботи вчителів і сучасними вимогами до творчого вирішення педагогічних завдань.

Результати теоретичного узагальнення та аналізу шкільної практики сприяли кращому розумінню сутності категорії “креативні здібності вчителя”, як ціннісно-особистісної якості, яка є умовою творчого саморозвитку особистості та її самоактуалізації.

Креативні здібності вчителя – це властивість особистості, яка виявляється в продуктивній професійній діяльності, в творчій інтелектуальній професійно-педагогічній активності особистості, здатності до постановки і вирішення творчих педагогічних задач, педагогічній рефлексії, чуттєвості до педагогічних проблем, відкритості до нових педагогічних ідей, схильності до критичного та творчого педагогічного мислення, що призводить до отримання нетривіальних та інноваційних педагогічних підходів та рішень.

Отримані результати під час проведеної теоретичної та практичної роботи з окресленої проблеми дозволили визначити структуру креативних здібностей вчителів загальноосвітніх шкіл, яка складається із трьох взаємопов'язаних компонентів:

1) особистісно-мотиваційний (інтелектуально-творча ініціатива, творчо- професійна активність, спрямованість мотивації на професійно-творчий саморозвиток);

2) креативно-процесуальний: дивергентне мислення (швидкість, гнучкість, оригінальність), інтелектуально-творчий саморозвиток (педагогічні здібності, педагогічна фантазія);

3) професійно-продуктивний: творчо-педагогічна продуктивність, готовність до постійної професіоналізації, відкритість досвіду.

На основі зазначених вище критеріїв та показників, були названі визначені рівні креативних здібностей вчителів природничо-математичного циклу: стимулювально-потенційний; рефлексивно-евристичний; креативно-актуалізований.

Оскільки в сучасній психолого-педагогічній науці не існує єдиної концепції діагностики креативних здібностей вчителів, то оптимальним варіантом для вирішення окресленої проблеми є поєднання методик діагностики вербальної та невербальної креативності із системою методів педагогічно дослідження.

Висновки. Отже, розвиток креативних здібностей вчителів і підвищення на цій основі професійної компетентності знаходиться у прямо-пропорційній залежності від педагогічних умов, від правильно обраних шляхів розвитку та реалізації творчої педагогічної діяльності, від особистісних якостей учителя. Розвиток творчого потенціалу сучасного вчителя

передбачає таку педагогічну діяльність, яка характеризується якісно новими підходами до організації навчально-виховного процесу в школі, завдяки чому формується творчий мислячий вчитель, здатний жити і працювати в освітньому закладі ХХІ століття. Подальші наукові розвідки пов'язуємо з дослідженням педагогічних умов розвитку креативних здібностей вчителів.

Використана література :

1. Кодлюк Я. 77. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України [Текст] / Я. П. Кодлюк / Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. (Серія : Педагогіка). - 2006. - № 1. - С. 125-131.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики [Текст] / за заг. ред. О. В. Овчарука. - К. : [К.І.С.], 2004. - 112с.
3. Байденко В. 77. Компетенции в профессиональном образовании [Текст] / В. И. Байденко // Высшее образование в России. - 2004. - № 11. - С. 4-13.
4. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности [Текст] / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. - 1989. - С. 29-33.
5. Кічук 77. В. Творчий учитель спонукає до творчості учнів [Текст] / Н. В. Кічук // Початкова школа. - 1993. - № 5-6. - С. 51-52.
6. Федорович Л. О. Умови розвитку творчого потенціалу студентів у професійній підготовці [Текст] / Л. О. Федорович [та ін.] / Професійна підготовка вчителів в умовах запровадження кредитно-модульної системи : збірник наукових праць. - К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. - 206 с.
7. Сафонов Н. Творчий педагог – фундатор формування творчої особистості [Текст] / Н. Сафонов // Рідна школа. - 2000. - № 2. - С. 10-11.
8. Андрущенко Т. Проблема формування стимулів до педагогічної творчості у майбутніх педагогів [Текст] / Т. Андрущенко / Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. - Серія : Педагогіка. - 2006. - № 3. - С. 61-63.
9. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість вчителя : визначення, теоретична модель, функції підготовки [Текст] / С. О. Сисоєва // Педагогіка і психологія. - 1998. - № 2. - С. 161-172.
10. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя [Текст] : навчальний посібник / С. О. Сисоєва. - К. : ІСДОУ, 1994. - 112 с.

Томенчук С. П. Роль креативних способностей в формировании профессиональной компетентности будущих учителей естественно-математических дисциплин общеобразовательных школ.

В статье раскрывается роль креативных способностей в формировании профессиональной компетентности будущих учителей. Особенное внимание уделяется креативным способностям будущих учителей естественно-математических дисциплин загалноосвітніх шкіл.

Ключевые слова: креативные способности, будущие учителя естественно-математических дисциплин.

Tomenchuk S. P. The Role of Creative Abilities for Creating the Professional Competency of Future Teachers of Nature and Mathematical Subjects in General Education Schools.

The article reveals the role of creative capabilities in creation of professional competencies of future teachers. A special attention is paid to creative capabilities of the future teachers of nature and mathematical subjects of general education schools.

Keywords: creative capabilities, future teachers of nature and mathematical subjects.